

Rusko prostě věří, že je zemí vítězů

Tereza Šimůnková

Rusistka **Alena Machoninová** nechce, aby čtenáři její románovou prvotinu *Hella* vnímali jako životopis Heleny Frischerové, která po vykonstruovaném procesu přežila deset let ve staliniském lágru, ale jako zpověď ženy, již situace brání v návratu do rodné země. Kniha je nominovaná na cenu Magnesia Litera v prozaické kategorii. Zda úspěje, bude jasné už dnes večer během vyhlášení výsledků v pražském Národním divadle.

■ **Vaše kniha se prý původně neměla jmenovat Hella, ale jinak. Jak?**

Odfezky. Titul měl odkazovat na způsob, jakým je napsaná. Kdykoli píšu text, dávám si do druhého souboru poznámky a vyškrtané odstavce, kdyby se mi ještě hodily, a ten si vždycky označím jako odfezky. Chtěla jsem se vyhnout tomu, co se stejně občas děje – totiž aby kniha byla vnímána jako biografie Heleny Frischerové. Biografie bych musela napsat úplně jinak. Tenhle text vznikl z potřeby vyrovnat se s obrovským množství nejeden dokumentární materiál, který ale zároveň na skutečnou biografii nestačí. Pro mě psaní to ovšem nevedlo. Mě zajímalo, jak se prolíná moje vlastní vidění Ruska s Ruskem, ve kterém žila moje hrdinka.

■ **„Ta širá ruská duše, ta stále znovu láká k prozkoumání,“ píše spisovatel Jindřich Mann. Vy jste v Rusku žila, ruštinu jste studovala a adjektivum „širé“ jste použila hned na začátku *Helly* k popisu nebe nad Moskvou...**

O šírém nebi píše Walter Benjamin ve svém *Moskevském deníku*, já jsem si jeho slova půjčila a spojuju je s až mrazivým pocitem volnosti, lehkou hrůzou, kterou v Moskvě tvoří v tvář rozlehlému prostoru etfím. Širá ruská duše je klíč, ale oni o sobě rádi šíří i něco Rusové. Má to být nejspíš sám kompromitovaného, zoháraného a vypijetého. Možná i záhadného.

To ale rozhodně nebyl důvod, proč jsem se Ruskem začala zabývat. Ruskem se zabývám – a také *Hellu* jsem napsala – vlastně z opáčeného důvodu, abych se pokusila podobné stereotypy vyvrátit. Dokonce ani u ruské literatury jsem se nedostala přes vybrocené a protiklad-

né pocity a jednáni hrdinů klasických románů, spíš přes Andreje Platonova nebo Vladimira Nabokova, o jehož ruskosti můžeme dlouze diskutovat. A přes neoficiální sovětskou poezii a taky současné autory.

Za těch dvacet let, co jsem tam žila, se můj vztah k Rusku pochopitelně změnil – počáteční okouzlení přešlo, zmírnila se i nesmířitelnost vůči nezvyklým pořádkům a dostavila se strážlivost. Jako v každé jiné zemi, žijí i tam různí lidé, někteří přemýšlejí jako vy a někteří úplně jinak. Dlouhodobý pobyt v zahraničí člověka učí toleranci, nemůžete po nikom chtít, aby byl stejný jako vy.

■ **Jak snadno a jak moc vás nechali Rusové vstoupit do svých životů?**

Tady by se možná s nadsázkou o širé ruské duši mluvit dalo. Mnozí Rusové se vám skutečně rychle otevrou, obzvlášť když máte společný jazyk a téma. Hned vás pozvou domů, uvaří čaj, připraví drobné pohostění. A vy si pak u stolu v kuchyni můžete celé hodiny povídat o politice, dějinách, poezii nebo výtvarném umění.

Cizinec má v Rusku odedávna rozporuplné postavení – na jednu stranu se k němu vzhlíží, na druhou to může být prokletí. Tedy to popsal už Karel Havlíček Borovský v *Obrazech z Rus*. Člověk odjím v Rusku navždycky zůstane tak trochu cizincem, třebaže „svým“. I *Hella*, která strávila deset let ve staliniských lágrech a celkem v Sovětském svazu prožila téměř pětiletí, navždy pro přátele zůstala Češkou, již ve skutečnosti jako česká kmeněčka Židovka ani nebyla.

■ **Její příběh, který jste v knize zachytila, patří bezpochyby k těm, jimž se říká Velké.**

V dějinách 20. století ale zas tak výjimečný není. Nespravedlivě odsouzených lidí byly v Sovětském svazu miliony. V rekonstruovaném Hellinu osudu vychází mimo jiné ze vzpomínek její přítelkyně a spoluzeměanky Tamarje Petkevičové; podle ní to byl „klasický příběh cizince, kteří ve 30. letech přijeli budovat Sovětský svaz a pak na to doplatili, manželza zastřelili, ji poslali do lágru“. Mě na něm nezajímala ani tak jeho tragika jako to, že se v něm reálný život neustále proplétá s literaturou, s psaním. Helu si jako předobraz hlavní hr-

Rusistka, překladatelka a spisovatelka Alena Machoninová.

Foto PRÁVO – Petr Horník

dinky knihy *Moskva-hranice* vyzval Jiří Weil, sama *Hella* napsala vzpomínkovou prózu o lágru a stovky hluboce osobních dopisů. A psala také poezii.

■ **Jak se vám podařilo obstarat přepis výslechů obou manželů z roku 1937, když Rusové do tohoto archivu cizince nepouštějí?**

Do některých archivů, jako je třeba Ústřední archiv Federální bezpečnostní služby, je pro cizince skutečně komplikované se

dostat, a tak tam místo mě zašla moje kamarádka a výslechové protokoly naměřlo Frischerové během několika návštěv přepsala, protože ani fotokopie tam psát pořizovat nesmí.

■ **Proč Rusové archivy neotevrou?**

Bezprostřední aktéři staliniských procesů už názivu nejsou, ale jejich potomci ano. Někteří dokumenty a jména na nich jsou údajně utajovány, aby se potomci obětí nemohli mstít potom-

nám dozorců. Lišily se pracovní tábory Gulagu mezi sebou hodně?

Varlam Šalamov, autor cyklu *Kolymských povídek*, by vám asi řekl, že tábor, kde se mohlo hrát loutkové divadlo, byly vlastně prázdniny. To ale neumožňuje tragickou zkušenost těch, kteří tam byli. I tam mnozí zemřeli. Helena Frischerová byla zatčena na vrcholu Velkého teroru, jelikož na sever s první vlnou vězňů. Lágr si v tajze museli postavit sami. Psát básně začala, až když se dostala k divadlu, to bylo téměř na konci jejího trestu. Svým textům říkála Blätter, lístky, napsala jich v lágru desítky, dochovalo se jich jenom pár.

■ **Mohla se pak vrátit do Československa?**

Mohla, československé občanství ale už dávno neměla. Po sňatku s Abrahamem Frischerem přijala polské a krátce před zatčením sovětské. Přestože často mluvila o nostalgii a o návratu do rodné vlasti snila, reálné o něm neusilovala. Podle letmých zmínek v korespondenci se stýkala s Čechoslováky, kteří přijížděli do Sovětského svazu v šedesátých letech, s bolestí sledovala, co se v zemi děje po osmašedesátém roce, zároveň věděla, že téměř celá její rodina zahynula v koncentračních táborech, nebyla si jistá, zda a kde žije její sestra. Nebylo k čemu a komu se v Československu vracet.

Po propuštění z tábora žila obklopena především přáteli z řad bývalých spoluzemců a do života předtím se moc nevracela. Život rozdělila na dvě části – před zatčením a po něm – a tato tři data má i na náhrobků, který jí nechali udukat moskevští přátelé.

■ **V knize se svěřujete, že překládání je pro vás způsobem vyhýbání se odpovědnosti za vlastní slova. *Hellou* jste ti odpovědnost ale zjevně přijala...**

Při překladu neručíte za to, co říká autor, jen za věrnost jeho slovům. Pravda, snažím se volit pouze takové autory, s jejichž myšlenkovým světem rezonuju. Když píšu, jako bych sama sebe překládala, vybírám slova, přehazuju je ve větě, navíc často mě napadají spíš rusky, takže je skutečně překládám musím.

■ **Takže v psaní chcete pokračovat?**

V hlavě už nějakou dobu nosím téma zvěrců a lidské agrese, třeba z toho jedno knížka bude. (Autorka je publicistka)